

KATOLIČKA CRKVA U HRVATSKOJ I NADBISKUP STEPINAC U ARHIVSKOJ GRADI FRANCUSKOGA KONZULATA U ZAGREBU 1941.–1944.

August KOVAČEC, Zagreb

Izvešća što ih je Francuski konzulat u Zagrebu povremeno slao svojoj vladi u Vichyju u razdoblju od 1941. do 1944. oslikavaju nam i raščlanjuju vrlo različite aspekte političkog i društvenog života u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Među više stotina listova te građe, s koje je skinut embargo 1995. (i koja se odnosi na Hrvatsku u razdoblju od 1941. do 1943.), 45 listova (ili 13 dokumenata) tiče se problema vezanih uz vjerska i crkvena pitanja, dok se pet tekstova izravno bavi stavovima i ponašanjem Katoličke crkve i nadbiskupa Stepinca za vrijeme rata. Ta su svjedočanstva to vjerodostojnija što su pisci tih izvješća o dnevnim događajima a priori pokazivali određenu suzdržanost prema Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj. Izvješća o kojima je ovdje riječ prikazuju nadbiskupa Stepinca kao ličnost koja se nije dala zastrašiti od totalitarnih režima i koja je ostala nepokolebljiva u obrani čovjekova dostojanstva i čudorednog integriteta Crkve.

Među stručnjacima za povijest Crkve, povjesnicima, politolozima i pravnicima koji sudjeluju na ovome skupu, ja sam vjerojatno jedini laik, nestručnjak, koji osim poznavanja jezika na kojemu su napisani dokumenti o kojima će ovdje biti riječi, te ponešto sjećanja iz djetinjstva i iz usputnih čitanja, ne posjeduje mnogo sustavnih znanja o činjenicama i događajima što će se razmatrati u ova tri dana. Svjestan sam koliko je teško u takvim okolnostima bilo čime zamijeniti poznavanje metodologije znanstvene historiografske raščlambe pa zato i ne želim temi pristupiti drugačije nego kao izvjestitelj o tekstu dokumenata. No taj se nedostatak može pokazati i kao prednost za rasvjetljavanje same teme ako pustimo da tekstovi sami govore.

U proljeće 1995. skinut je embargo s dijela građe pohranjene u Arhivu Ministarstva vanjskih poslova Republike Francuske koja se odnosi na drugi svjetski rat i Vichyjevsku republiku, pa je ubrzo Institut za suvremenu povijest iz Zagreba pribavio dio građe iz onoga fonda koji se odnosi na veze između Nezavisne države Hrvatske i Vichyjevske republike, ponajprije izvješća što ih je Francuski generalni konzulat u Zagrebu slao svojoj vladi u Vichyju. U ukupnoj masi te građe od više stotina listova, koja se odnosi na NDH u razdoblju od 1941. do 1944., na vjerska pitanja te odnose između Crkve i Države izravno se

odnosi svega 45 listova, ali se te tematike usputno i djelomično dotiče i ostatak građe. Osim izvješća što ih je generalni konzul Francuskoga konzulata u Zagrebu, g. Georges Gueyraud, slao predsjedniku Vlade i, u istoj osobi, ministru tajniku vanjskih poslova Vichyjevske republike¹ od 3. svibnja 1941. do 20. ožujka 1943., tu je sadržan i jedan list s kratkim tekstom što ga je francuski ministar državni tajnik uputio »generalnom tajniku za židovska pitanja« u svojoj vladi te jedan kratak popratni dopis francuskoga veleposlanika pri Svetoj Stolici preko koga je poslano izvješće iz Zagreba.

S obzirom na brzinu s kojom je uspijevao doći do pojedinih obavijesti, kao i na relevantnost tih obavijesti (bez obzira na njihovu interpretaciju), čini se da je Francuski konzulat u Zagrebu imao ažurnu i dobro organiziranu službu. Sudeći po značajkama francuskoga jezika tih izvješća – koji je dostatno korektan da bude prihvatljiv za francusku državnu administraciju (u to doba još uvijek izrazito osjetljivu za vrjednote i forme vlastita jezika), ali mu najčešće nedostaje profinjenost i elegancija jezika tradicionalno školovanih francuskih diplomata – njih su najvjerojatnije pisali većinom domaći ljudi, koji su raspolagali svakodnevnim izvorima obavijesti, a Francuzi su ih samo u najnužnijem jezično dotjerivali. Iz opće se intonacije tih izvješća da zaključiti da su njihovi sastavljači (odnosno redaktori) imali sustavne suzdržanosti prema novoj hrvatskoj državi, kao što se jasno iz tih tekstova vidi da su službenici Konzulata neoprostivim držali svaki čin koji je na ovim prostorima mogao narušiti stanje uspostavljeno Versailleskim diktatom, čak i onda kada je to otvoreno išlo na štetu nesrpskih naroda na prostorima države koja se neslavno raspala. No, čini mi se, upravo takav pristup čini ovu građu dragocjenom, jer joj se nigdje ne može prigovoriti da je ijedna činjenica ili tvrdnja navedena zbog naklonosti prema Hrvatima, pa tako ni zbog naklonosti prema Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj.

Naravno da pred skupom na kojemu sudjeluje tolik broj uglednih povjesnika nema potrebe posebno isticati kako ova građa ne dovodi ni do kakvih revolucionarnih otkrića. Nema u njoj gotovo ničega s čime stručnjaci za noviju povijest ne bi bili upoznati, ili što logičkom raščlambom činjenica ne bi mogli zaključiti, ona samo dodatno potkrepljuje, čini pouzdanijim i razložnijim, ono što se o držanju nadbiskupa Stepinca i Crkve u Hrvata u ratnom vihoru moglo pretpostavljati. No ta su svjedočanstva to važnija ako se zna s koliko je upornosti tijekom gotovo pola stoljeća cio golemi aparat bio stavljen u službu sustavne sotonizacije lika nadbiskupa Stepinca i Crkve u Hrvata u svezi s njihovim držanjem za vrijeme drugoga svjetskoga rata. To što su Nadbiskup i Crkva, kao uostalom i većina hrvatskoga naroda, pozdravili stvaranje samostalne Hrvatske države, kao cilja kojemu su težili mnogi naraštaji, nije istodobno značilo da su odobravali bezakonja i zločine što ih je ustaški režim činio »u ime« hrvatskoga naroda i hrvatske države², a ipak se svim sredstvima dokazivalo kako su to odobravali. To što je i među hrvatskim svećenstvom bilo onih

¹ Do travnja 1942. premijer (šef Vlade) Vichyjevske republike i ministar tajnik u Vanjskim poslovima bio je admiral flote François Darlan (1881.–1942.; v. »*Le Petit Robert 2, Dictionnaire universel des noms propres, alphabétique et analogique, sous la direction de Paul Robert*«, Paris, 1980., str. 505), a od travnja 1942. to je bio Pierre Laval (1883.–1945.; v. »*Le Petit Robert 2, ...*« str. 1980).

² Andrija LUKINOVIĆ, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, Zagreb, 1995., str. 409.

koji su se poistovjećivali s ustaškim režimom i njegovim metodama³, bilo je dostatnim da se za »suradnju s okupatorom« i za »sudjelovanje u zločinima« optuži ukupna Crkva u Hrvata, to što Crkva u svojim reakcijama na događaje tradicionalno primjenjuje metode koje se ne mogu podvesti pod mjerila građanske politike⁴, bilo je dostatnim da se tvrdi kako je Crkva, a s njom i njezin nadbiskup, ne samo zatvarala oči pred bezakonjima i zločinima nego ih i odobravalala i u njima sudjelovala. Iako je totalitaristička politika ustaškog pokreta izazvala u Hrvatskoj odmah živu reakciju i javnu osudu, a sam Nadbiskup javno tijekom rata osuđivao politiku nepoštivanja ljudske osobe i ljudskog dostojanstva u svakom čovjeku⁵, vlasti komunističke Jugoslavije vrlo su uporno pokušavale okaljati i Crkvu u Hrvata i njezina prvog službenika. Premda između okupirane Nedićeve Srbije i okupirane raskomadane Nezavisne Države Hrvatske s ograničenim suverenitetom nije u ratu bilo nikakve bitne razlike, nakon rata jugoslavenska je promidžba stalno pod povećalom držala zločine u NDH (iako su oni sami po sebi bili strašni) ne bi li tako u hrvatskom narodu uništila i zadnju klicu želje za bilo kakvim oblikom neovisne hrvatske države, a o zločinima koji su se istodobno i po istoj metodologiji dogodili u Srbiji dosljedno se šutjelo⁶. Himbenost i upornost te isfabricirane povijesti do pojedinosti je secirao povjesnik Ljubo Boban⁷, za koga se ne može reći da je želio biti pristran, nego je jednostavno želio utvrditi objektivnu istinu⁸.

Pogledajmo napokon o kojim je spisima ovdje riječ. To su:

1. Izvješće što ga je 3. svibnja 1941. generalni konzul g. Georges Gueyraud uputio ministru državnom tajniku u Vanjskim poslovima admiralu flote g. Françoisu Darlanu (naslovljeno »Evangelika crkva u Hrvatskoj«; Europa, br. 58);
2. Izvješće od 3. svibnja 1941. što ga je generalni konzul uputio ministru državnom tajniku (naslovljeno »Židovski zakoni u Hrvatskoj«; Europa, br. 59);
3. Izvješće od 10. svibnja 1941. što ga je generalni konzul uputio ministru državnom tajniku (naslovljeno »Protusrpske i protužidovske mjere«; Europa, br. 70);
4. Bilješka od 12. svibnja 1941. što ju je generalni konzul uputio ministru državnom tajniku (naslovljena »Popis Židova u Zagrebu«, Europa, br. 71);
5. Obavijest od 27. svibnja 1941. što ju je admiral flote, ministar državni tajnik u Vanjskim poslovima (François Darlan) uputio (svojemu) generalnom komesaru za židovska pitanja (naslovljena »Židovski zakoni u Hrvatskoj«; Europa, b. b.);
6. Izvješće od 30. svibnja 1941. što ga je generalni konzul uputio ministru državnom tajniku (naslovljeno »Antisemitske mjere«; Europa, br. 85);

³ Ljubo BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije 2*, Zagreb, 1989., str. 323 et passim.

⁴ *Ibid.*

⁵ Jere JAREB, *Polu stoljeća hrvatske politike, 1895.–1945.*, str. 93.

⁶ Andrija LUKINOVIĆ, *o. c.*, str. 408.

⁷ Ljubo BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije, s dokumentima i polemikom o temama iz novije povijesti Jugoslavije*, Zagreb, 1987., str. 336–337, 339–340, 345–346, 351, 374, 376, 389, 390 et passim.

⁸ Ljubo BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije 2*, Zagreb, 1989., str. 322–323, 332.

7. Izvješće od 11. lipnja 1941. što ga je generalni konzul uputio ministru državnom tajniku (naslovljeno »Antisemitske mjere«; Europa, br. 94);
8. Izvješće od 17. lipnja 1942. što ga je generalni konzul uputio g. Pierreu Lavalu, šefu Vlade, ministru državnom tajniku u Vanjskim poslovima (naslovljeno »Osnivanje Hrvatske pravoslavne crkve«; Europa, br. 55);
9. Izvješće od 29. lipnja 1942. što ga je generalni konzul uputio ministru državnom tajniku (naslovljeno »Ustaška vlast i Crkva«; Europa, br. 57);
10. Izvješće od 20. srpnja 1942. (TAJNO) što ga je generalni konzul uputio ministru državnom tajniku (naslovljeno »Sukob između Crkve i ustaške vlasti«; Europa, br. 65); tomu je izvješću priložen prijevod propovijedi što ju je mons. Alojzije Stepinac održao u zagrebačkoj katedrali za blagdan sv. Petra 29. lipnja 1942.);
11. Kratak popratni dopis od 18. rujna 1942. što ga je g. Léon Bérard, francuski veleposlanik pri Svetoj Stolici, uputio (Vladi) (politika, br. 2959) uz izvješće br. 78 od 20. kolovoza 1942. generalnoga konzula u Zagrebu (naslovljeno »Sukob između Crkve i ustaške vlasti«; izvješća nema u građi);
12. Izvješće od 6. studenoga 1942. što ga je generalni konzul uputio šefu Vlade (naslovljeno »Crkva i ustaška vlast«; Europa, br. 99); u prilogu se daju izvatci iz propovijedi nadbiskupa Stepinca u zagrebačkoj katedrali na blagdan Krista Kralja;
13. Izvješće od 20. ožujka 1943. što ga je generalni konzul uputio šefu Vlade i ministru državnom tajniku u Vanjskim poslovima (naslovljeno »Crkva i nacionalsocijalizam«; Europa, br. 5).

Izvješćima koja su ovdje navedena pod 1.–8. nećemo se posebno baviti jer u njima ni položaj Evangeličke crkve u Hrvatskoj, ni stvaranje Hrvatske pravoslavne crkve, ni progoni Srba, ni progoni Židova u NDH nisu dovedeni ni u kakvu svezu ni s Crkvom u Hrvata ni s nadbiskupom Stepincem. Uostalom, o tim će temama biti riječi u drugim izlaganjima. Pozabavit ćemo se ponajprije tekstovima navedenima pod brojem 9.–13. koji se izravno odnose na tematiku spomenutu u naslovu.

U izvješću od 29. lipnja 1942. hrvatskomu se svećenstvu zamjera što mu je držanje »prema nepriznatim ustaškim vlastima« više političko nego vjersko, ali se u njemu istodobno ističe kako se sama Crkva »do danas čuvala svakoga pozitivnog čina koji bi se mogao protumačiti kao priznavanje jednoga režima o čijim je zločinima Sveta Stolica obilato obavijestila«, a čini se da su joj obavijesti o tome dali Talijani koji inače službeno podupiru ustašku vlast. Iako Vatikan (još) nije »u ime kršćanskoga čudoređa« osudio ustaški režim, on se pokazao strožim glede vjerske stege, a to je početkom lipnja 1942. zamalo dovelo do sukoba između Crkve i Države. Kada je Sveta Stolica na nepopunjena biskupska mjesta imenovala svjetovnoga svećenika Petra Čulu u Mostaru i mons. Šimraka u Križevcima, Vlada – koja se (kako upućuje izvješće) tobože tomu protivila – pripremila je četiri odredbe koje su išle na štetu navedenih biskupija, a zagrebački je nadbiskup Stepinac (čak) zaprijetio izopćenjem poglavniku te ministru sudstva i bogoštovlja ako se i dalje budu protivili željama Svete Stolice, pa je poglavnik ubrzo udovoljio željama Vatikana. Istodobno su osnivanje Hrvatske pravoslavne crkve (vidi o tome izvješće navedeno pod br. 8) i priznavanje Hrvatske starokatoličke crkve pridonijeli tomu da se između Crkve i ustaške

vlasti zadrži određena napetost, kao što ima naznaka da Sveta Stolica želi otkloniti svaku dvojbu o tome da bi bila solidarna s ustaškim vlastima.

Na to se izvješće sadržajem veže i ono od 20. srpnja 1942. (s naznakom Tajno, a pod naslovom »Sukob između Crkve i ustaške vlasti) u kojemu se tvrdi da se sukob što ga je potaknulo imenovanje dvojice biskupa produbio pošto je Sveta Stolica na biskupsko mjesto u Đakovu odbila mons. Šepera, koji bi, kako tvrdi izvješće, bio predložnikom (kandidatom) ustaških vlasti. Prema istome izvješću poglavnik je svoje zahtjeve za pravom uvida u imenovanje biskupa temeljio na starom austro-ugarskom konkordatu koji je Austrija poništila, ali koji je još uvijek na snazi u Mađarskoj i apostolskomu kralju daje pravo da Svetoj Stolici za nepopunjeno biskupsko mjesto podastre na izbor tri imena. Sukladno takvu gledanju Ministarstvo sudstva i bogoštovlja uputilo je svećenstvu Hrvatske okružnicu s pozivom da odbije poslušnost novim biskupima. U povodu pak toga događaja zagrebački je nadbiskup Stepinac iskoristio blagdan apostola Petra i Pavla 29. lipnja 1942. da bi s propovjedaonice u katedrali podsjetio na neotuđiva prava Crkve koja »svoju upravnu, sudbenu i naukovnu vlast obavlja neovisno o bilo kakvoj ljudskoj sili« i »samo luđak može nasrnuti na tu Božju instituciju i nadati se da će je srušiti«⁹. Upozoravajući da se šefu Vlade u prilogu šalje i sam tekst propovijedi to izvješće ističe kako upravo ta propovijed prvi put objavljuje napore što ih zagrebački nadbiskup ulaže da bi hrvatske pravoslavce spasio od ustaške pomame te da bi obranio Crkvu što pristaje na (dragovoljni) prozelitizam kako bi u svoje krilo privela zalutalu braću. Iako su se ustaške vlasti morale pomiriti s neovisnošću Crkve o civilnoj vlasti, u izvješću se pretpostavlja kako će priznavanje Hrvatske starokatoličke crkve naglo pojačati napetost između Rima i ustaških vlasti.

U prilogu tomu izvješću donosi se i francuski prijevod propovijedi što ju je nadbiskup Stepinac održao u katedrali 29. lipnja 1942. na blagdan apostola Petra¹⁰. I u toj propovijedi nadbiskup ističe kako »papinstvo nije ljudska nego Božja institucija. Ako je pak Božja institucija, onda samo luda može udarati glavom o tu pećinu u nadi, da će je razbiti.« ... »Svetomu Petru, rekoh, i njegovim nasljednicima, rimskim biskupima, papama, predao je Krist svu vlast u Crkvi, i upravnu, i sudačku, i učiteljsku. Oni tu vlast vrše neovisno od bilo koje ljudske vlasti, i svaki pokušaj upletanja u upravu Crkve sa strane svjetovnih vlasti nije drugo nego uzurpacija koja može donijeti samo prokletstvo, ali nikakvog blagoslova za one, koji si prisvajaju ono na što nemaju pravo«. ... »Pape vrše u Crkvi suverenu upravnu vlast. Oni nemaju u Crkvi Kristovoj samo prvo počasno mjesto, kako su to neki izmislili, nego pravo da neovisno od bilo koje vlasti postavljaju i skidaju biskupe ...« ... »Papa vrši u Crkvi vrhovnu učiteljsku vlast ..., kao živi i pravi zastupnik Isusa Krista na Zemlji on je ovlašten da bude vrhovni i nepogrešivi tumač i učitelj u stvarima vjere i morala.« ... »i najveća je slava papinstva da je kroz vjekove stajalo kao čvrsti zid, da se ljudsko društvo

⁹ O odlučnosti Crkve u Hrvata i nadbiskupa da se odupru pokušajima da se Crkva podloži Državi svjedoči i »Dnevnik« izaslanika Svete Stolice G. C. Manuccija, na koji upućuje Lj. BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije* 3, Zagreb, 1990., str. 303.

¹⁰ Izvorni hrvatski tekst te propovijedi objavljen je u knjizi Alojzije kard. STEPINAC, *Propovijedi, govori, poruke (1941.-1946.)*, posebno izdanje, Zagreb, 1996., str. 115-119 (prema Arhivu Postulature, Svezak XXIV, 1712.-1715.).

ne povrati i ne sruši u ponor praznovjerja i barbarstva. Nije li ono i danas još jedini svjetionik, kamo čovječanstvo upire svoje umorne oči?»

Reagirajući na optužbe o prisilnom pokrštavanju pravoslavaca nadbiskup Stepinac kaže: *»Bog nam je svjedok, da smo bili protivni svakom prisilnom stupanju u katoličku Crkvu. Ako su iskreno prešli, nisu ništa izgubili, nego su se vratili vjeri svojih djedova i danas su potpuno ravnopravni članovi Crkve katoličke, koja ih sve bez razlike jednako ljubi. Neka bude ovdje javno rečeno, da je Crkva učinila sve što je u njezinoj moći, da tu svoju djecu zaštititi, jer je ne vode nikakvi politički motivi nego briga za spasenje duša. Ako ih nažalost nismo uspjeli zaštititi, nije krivnja na Crkvi, nego na neodgovornim elementima, koji su se za počinjena zla protiv svih zakona i Božjih i ljudskih osvećivali i na nevinnim ljudima» ... »Crkva će i ubuduće činiti sve što može za svu svoju djecu bez ikakve razlike, a i bez straha bilo s lijeva bilo s desna, jer zna da čini ono što Bog i zakon njegov traži i nalaže.«*

Vraćajući se važnosti papinstva nadbiskup Stepinac nastavlja: *»Tko konačno tako ustrajno i tako neustrašivo kao papinstvo baš u ovo naše okrutno doba ističe činjenicu, da su svi ljudi djeca Božja, da su braća u Kristu, otkupljeni njegovom dragocjenom krvlju, da su svi pozvani, da u milosti Duha Svetoga sačinjavaju jednu veliku Božju obitelj, koju narodne i državne granice ne moraju i ne smiju razdirati?...«* Da bi zorno istaknuo jalovost nasrtaja na instituciju papinstva, nadbiskup navodi riječi što ih je 1849. zastupnicima u skupštini u svezi s time uputio Montalembert¹¹: *»Mislite na to, da između Svete Stolice i vas, a i svakoga drugoga, koji bi je htio srušiti, postoji temeljita nejednakost snaga. Vi imate pet stotina tisuća ljudi u vojsci. Imate bojne brodove. Imate topove. Imate sva pomoćna sredstva, koja vam mogu pribaviti materijalnu prednost. Papa nema ništa od toga. Ali ne zaboravite da on imade nešto, što vi nemate. Imade vlast nad savjestima, nad dušama, čega vi nemate. I ta vlast je neumrla.«* Da bi izravno progovorio o aktualnoj situaciji: *»Na to neka misle svi oni, koji se bez mnogo razmišljanja igraju Božjim autoritetom. Mogu imati sve vojske svijeta na raspolaganju, mogu imati sva materijalna sredstva, mogu imati svu štampu, sve krugove i slikokaze! Jedno ne mogu imati. A to je gospodstvo nad srcima, nad dušama, jer je ono pridržano Bogu« ... »Jedno od najvećih zala našega vremena jest polovičnost u pitanjima vjerovanja ... Ili jesmo ili nismo katolici! ... Ne možemo biti u crkvi katolici, a na ulici napadati kao pogani odredbe Namjesnika Kristovog izdane za opće dobro, a koje možda ne konveniraju našem ličnom raspoloženju« ... da bi zaključio: *»Stoga osuđujem u ime hrvatskih katolika zabranu objavljivanja u štampi govora Svetoga Oca održanog prigodom njegovog 25-godišnjeg jubileja.«**

Preko francuskoga veleposlanika pri Svetoj Stolici g. Léona Bérarda poslano je šefu Vlade u Vichyju izvješće francuskoga konzula u Zagrebu od 20. kolovoza 1942. o sukobu između Crkve i ustaške vlasti. U izvješću se tvrdi kako je hrvatska država spremna platiti visoku cijenu ne bi li je Crkva priznala. Zagrebački su krugovi ogorčeni na nepopustljivost Svete Stolice to više što se ona svima čini pravednom osudom onih nasilja kojima se okaljao ustaški režim. Izvješćuje se i o potpunom neuspjehu misije za priznavanje NDH

¹¹ Grof Charles Forbes Montalembert (1810.–1870.), francuski publicist i političar, zauzeti katolik liberalne usmjerenosti.

što ju je pri Svetoj Stolici dobio papin komornik knez Lopkowitz (više Austrijanac nego Hrvat). U izvješću se iznosi mišljenje kako je Crkva još jednom i samomu Zagrebu potvrdila osudu nasilja toga režima i njegovih načela, a tako je – kaže se – intonirana i propovijed zagrebačkoga nadbiskupa s propovjedaonice katedrale, koji je kao sramotnu osudio nacionalsocijalističku doktrinu u pitanju rase i hrabro podsjetio da će se onima pred kojima sada drhte milijuni sutra zaboraviti čak i imena. Izvješće dalje ističe kako »ovaj veličanstveni javni izraz osude na koji ga izaziva režim, još je jedan od prosvjeda i predocijanja što ih neustrašivi mladi zagrebački nadbiskup množi kod javnih vlasti izlažući se pogibelji od osvete«. To se potkrjepljuje i navodom kako je nedavno pogubljenje dvadeset i šestorice svećenika (dvadeset i četiri Slovenca koji su pobjegli pred nacističkim progoni- ma i dva Hrvata) jednako tako ponukalo monsinjora Stepinca da poglavniku uputi prosvjed¹². Uz to se izvješće prilaže i tekst propovijedi s nadnevkom 6. studenoga 1942.

Već na početku deportacija ljudi u logore zbog rasne pripadnosti nadbiskup je uputio Paveliću prosvjedno pismo (21. srpnja 1941.) puno prijekora, a bio je potpuno svjestan da će se to u Hrvatskoj tada jedva tko usuditi te da se i sam izlaže opasnosti, no upravo je zato postupio onako kako mu je nalagala savjest, a tako će postupiti i u prosvjednom pismu Paveliću 24. veljače 1943.¹³ Osuda rasizma i nacionalsocijalističke ideologije nije dakle kod nadbiskupa Stepinca nikakav ustupak kakvoj posebnoj situaciji nego čvrsto izgrađen kršćanski čudoredni pogled na stvari. Tomu je dokazom upravo spomenuta propovijed iz koje ćemo navesti nekoliko izričito jasnih izvadaka: »Što su pred Bogom zemaljske rase i narodi? U vremenu kada su u raspravama među ljudima klasne, rasne i nacionalne teorije, vrijedi truda da se upitamo o tome. Prvo što tvrdimo to je da su pred Bogom svi narodi bez razlike ništica ... Drugo što mi tvrdimo to je da svi narodi i sve rase potječu od Boga. Postoji samo jedna rasa, a to je Božja rasa ... Pripadnici te rase mogu dolaziti iz više ili niže civilizacije, biti bijele ili crne boje ... Jer treće što mi tvrdimo, to je da svaki narod i svaka rasa imaju pravo na život dostojan čovjeka, na ophođenje dostojno čovjeka. Svi bez iznimke, pripadali oni ciganskoj ili drugoj rasi, bili oni Crnci ili civilizirani Europljani, bili oni prezreni Židovi ili poznati Arijevci, svi oni imaju pravo reći – Oče naš koji jesi na nebesima. Pa ako im je Bog dao to pravo, koja im ga ljudska sila može osporiti?... Evo zašto je Katolička crkva uvijek osuđivala i još danas osuđuje svaku nepravdu i svako nasilje što se vrše u ime klasnih i nacionalnih teorija. Ne mogu se iskorijeniti intelektualci zato što bi to možda odgovaralo radničkoj klasi, kako je to naučavao i još uvijek naučava boljševizam. Ne mogu se iskorijeniti Cigani i Židovi zato što ih drže za niže rase. Ako se olako primijene neka neutemeljena načela, ima li na Zemlji sigurnosti za bilo koji narod?... Nitko nema pravo ubijati pripadnike drugih rasa i drugih naroda ili pak im na bilo koji način škoditi. ... To je u skladu s dobro shvaćenim interesima i ljubavlju prema vlastitom narodu, jer za katolike ljubav nije prazna riječ, nego moralna dužnost za koju su odgovorni pred Bogom ...« Ovako jasno formuliranim načelima nije potreban nikakav komentar.

¹² Andrija LUKINOVIĆ, o. c., str. 415.

¹³ Andrija LUKINOVIĆ, o. c., str. 410.

Posljednje izvješće koje ovdje prikazujemo s nadnevkom je od 22. travnja 1943. i u njemu je riječ o Crkvi i nacionalsocijalizmu. Pozivajući se na tvrdnje neimenovanih Srba u tom se izvješću visokomu hrvatskomu svećenstvu, pa i Svetoj Stolici, zamjera suzdržanost prema nezakonitim mjerama ustaške vlasti u skladu s nacionalsocijalističkim doktrinama, zamjera mu se što se nije snažno podiglo protiv neljudskoga postupanja s pravoslavcima i što je čak toleriralo da se dio nižega hrvatskog svećenstva pridruži ustaškim zločinima. Zagrebački nadbiskup, međutim, iako se čuva da u odnosu na ustaška nedjela zauzme spektakularno stajalište, ne propušta ni jednu priliku da prosvjeduje protiv kršenja kršćanskoga ćudoređa od strane civilnih vlasti. Tako se ističe da je na obljetnicu krunidbe Njegove Svetosti Pija XII. (14. ožujka 1943.) monsijor Stepinac s propovjedaonice katedrale i civilnu vlast i okupacijske snage podsjetio na njihove dužnosti te pečatom sramote obilježio rasizam, *»najludu materijalističku doktrinu koja postoji na svijetu«*, koji je u sadašnjici za ta nasilja kriv. Navode se opsežni citati iz te propovijedi, od kojih ističemo neke: *»Mi nismo ostali beščutni na uzdisaje ozbiljnih ljudi, na vapaje nezaštićenih žena, kojima se u njihovim domovima prijeti iz jednostavnoga razloga što ne odgovaraju teorijama rasizma ... Odakle je ljudska vlast izvukla moć da zada udarac svetosti obitelji ili braka sklopljenoga na temelju naravnoga i pozitivnoga Božjeg prava?...«* *»...u novome poretku koji počiva na moralnim načelima nema mjesta za oskrnjavanje slobode, neovisnosti, sigurnosti nacija, ma kakva god bila njihova teritorijalna raširenost ili njihova obrambena sposobnost, nema mjesta za izravno ili prikryveno ugnjetavanje nacionalnih manjina ...«*. Ta propovijed, navodi se, uslijedila je sutradan nakon nadbiskupova zauzimanja kod poglavnika za zaštitu Židova i Židovki oženjenih za arijevence; ostavila je dubok dojam, ali nije prenela civilne vlasti.

* * *

I ova izvješća, koja potječu od promatrača koji nisu imali razloga biti pristrani, jasno upućuju da je i u pogibeljnim ratnim okolnostima nadbiskup Stepinac uvijek bez kolebanja i bez straha javno zastupao kršćanska i humana načela, branio ljudsko dostojanstvo svakoga čovjeka, usuprot totalitarnim i rasističkim režimima, i da je po tome ostao moralnim uzorom kako svećenstvu tako i cijelomu narodu¹⁴. Unatoč tomu što je među svećenstvom bilo pojedinaca koji su odobravali postupke ustaškoga režima, ili čak i u njima sudjelovali, osim nekoliko svećenika koji su se priklonili antifašističkoj borbi predvođenoj komunistima¹⁵, golema većina svećenstva Crkve u Hrvata, slijedeći primjer njezina prvog službenika, umjela je i u najtežim trenucima očuvati temeljne vrijednosti kršćanskoga ćudoređa.

¹⁴ Andrija LUKINVIĆ, o. c., str. 414.

¹⁵ *Ibid.*

Résumé

Les rapports que le Consulat français de Zagreb envoyait périodiquement à son Gouvernement à Vichy entre 1941 et 1944, nous dépeignent et analysent les aspects très variés de la vie politique et sociale dans l'Etat Croate Indépendent. Parmi plusieurs centaines de feuilles de ce matériel, dont on a levé l'embargo en 1995 (et se rapportant à la Croatie entre 1941 et 1943), 45 feuilles (soit 13 documents) relèvent des problèmes relatifs aux questions religieuses et ecclésiastiques, tandis que 5 textes traitent directement des attitudes et du comportement de l'Église catholique et de l'Archevêque Stepinac pendant la guerre. Ces témoignages sont d'autant plus dignes de foi que les auteurs de ces comptes rendus des événements du jour gardaient a priori une certaine réserve envers l'Église catholique en Croatie. Les rapports dont il est question ici nous présentent l'Archevêque Stepinac comme un personnage qui ne se laissait pas intimider par les régimes totalitaires et qui restait inébranlable dans la défense de la dignité de l'homme et de l'intégrité morale de l'Église.

Annexe à la dépêche de Zagreb
no. 15 du 20 Juin 1942. Europe
Sous le timbre de la Direction

15

Homélie de S.G. Mgr. Aloïse Stepinac, prononcée dans la
cathédrale de Zagreb pour la fête de l'apôtre Pierre
le 29 Juin 1942.

* * *

"Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam
et portae inferni non praevalebunt !" (Matth. 18,18)

Pour mener à bonne fin toute entreprise humaine on
cherche et l'on choisit en général les meilleurs : les esprits
les plus distingués pour les chaires universitaires; les plus
capables pour la conduite des opérations militaires; les plus
habiles pour le maniement des finances de l'Etat ; les meilleurs
pilotes pour les vols à grandes distances. Et ainsi de suite
pour toute oeuvre humaine . C'est la sagesse humaine .

Les voies de Dieu sont tout à fait différentes ;

"Mes idées ne sont pas vos idées, et vos voies ne sont pas mes
voies, dit le Seigneur. Autant le ciel est plus élevé que la terre,
autant mes voies sont plus élevées que les vôtres et mes idées
que vos idées". (Is. 55, 8-9). Si jamais Dieu a fait comprendre
cela aux hommes, c'est bien en faisant du pêcheur Simon le chef
de son Eglise . Car jamais il n'y eut et jamais il n'y aura sur
terre organisation plus magnifique que l'Eglise . Elle durera à
travers les siècles . Elle englobe les barbares et les peuples
civilisés. Elle travaille parmi les nègres aussi bien que parmi
les blancs. Elle se sert de langues possédant une littérature
de premier ordre aussi bien que de celles qui n'ont pas encore
de livres écrits . Elle travaille sur les pôles glacés et
sous l'équateur embrasé . Elle englobe tous les âges, tous les
peuples, tous les territoires et toutes les manières de vivre.

*Propovijed nadbiskupa Stepinca na blagdan sv. Petra i Pavla 1942. prema izvješću
zastupstva vichyjevske vlade u Zagrebu (str. 1)*